

Людмила Машкіна
Liudmyla Mashkina

ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

THE PROBLEMS OF SUCCESSION OF PRE-SCHOOL AND PRIMARY EDUCATION IN THE CONDITIONS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

У статті висвітлено проблеми наступності в умовах Нової української школи. Визначено готовність дитини до школи як системні психолого-педагогічні утворення, як комплекс основних сфер розвитку дитини. З'ясовано, що наступність – це врахування рівня розвитку дітей у школі, опору на нього та подальший розвиток. У контексті ідей Нової української школи розкрито наукові аспекти проблеми наступності. Зокрема, це інформаційно-просвітницький, методичний, практичний, показано їх сутність та форми реалізації. Акцентовано на узгодженні мети наступності обох ланок освіти, на створенні освітнього середовища, використанні сучасних форм і методів навчання, які активізують мислення, уяву, пошукову діяльність. Звернено увагу на адаптаційно-ігровий цикл навчання в Новій українській школі, комфортне входження в нові умови з метою підвищення ефективності початкової освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, початкова освіта, Нова українська школа, наступність, напрями наступності.

Актуальність теми зумовлена низкою соціальних, історико-педагогічних чинників, проблемами модернізації дошкільної освіти, яка базується на інтеграції родинного і суспільного виховання, сучасних досягненнях психолого-педагогічних наук, надбаннях світового педагогічного досвіду. Згідно з Концепцією Нової української школи, пріоритетними є питання наступності і перспективності між дошкільною та початковою освітою. У Законі “Про дошкільну освіту” важлива увага звернена на становлення особистості дитини, надання їй дошкільної освіти та підготовки до школи на основі Державного стандарту [2]. Саме Базовий компонент визначає мінімально-достатній та необхідний дитині перших шести років життя рівень компетентності, що включає елементарні знання, практичні уміння і навички, які гарантують дитині готовність до школи, адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому та адекватно реагувати на потреби XXI століття [1].

Зміни в освіті вимагають нових підходів у вирішенні питання наступності й перспективності взаємодії дошкільної і початкової ланок, у яких забезпечення шкільної зрілості та готовності дитини до школи стає одним із головних завдань закладів дошкільної освіти. У Базовому компоненті дошкільної освіти (у редакції 2012р.) та Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) визначається пріоритетність особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, середовищного підходів до розв’язання основних завдань дошкільної та початкової освіти. Обидва документи покликані забезпечити становлення особистості дитини, її фізичний, креативний розвиток, набуття нею практичного досвіду. Поява закладів нового типу, необхідність реалізації особистісно зорієнтованої освіти в контексті входження України в Європейський освітній простір, зумовлюють пошук шляхів удосконалення підготовки дітей до навчання в Новій українській школі [3].

Проблема підготовки дітей до школи знайшла широке відображення у світовому й вітчизняному історико-педагогічному досвіді. Її вивчення започатковано класиками психології і

педагогіки (Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонт'єв, Ж. Піаже, К. Ушинський, Ф. Фребель). У наукових дослідженнях розкрито окремі психологічні, педагогічні і методичні аспекти зазначеної проблеми (Т. Кондратенко, В. Котирло, К. Щербакова); обґрунтовано систему організаційних занять у дитячому садку (О. Усова, Ф. Сохін); висвітлено різні аспекти готовності дитини до школи та наступності в навчанні і вихованні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (Л. Артемова, В. Кузь, О. Проскура, О. Савченко та ін.) [5].

Проблеми підготовки дитини до школи також досліджували А. Богуш, Н. Бібік, О. Кононко, С. Лаврент'єва, З. Плохій та ін. [4].

Мета статті – визначити актуальні проблеми наступності дошкільної та початкової освіти, їх наукові аспекти та пріоритетні напрями наступності цих ланок освіти.

Результати наукових доробків, а також узагальнення практики роботи дошкільних закладів засвідчують, що готовність дитини до школи є складним і системним психолого-педагогічним утворенням. Його розглядають як оптимальне поєднання комплексу компонентів, який охоплює основні сфери розвитку дитини: інтелектуальну, емоційну, вольову, морфологічну, а також психічне і соматичне здоров'я. Їх сукупність на певному рівні розвитку виявляється як шкільна зрілість.

Готовність дитини до навчання в школі і шкільна зрілість, на думку вчених, визначено як єдиний за своєю природою, але різний за станом феномен: готовність – це стан потенційних і тому ідеальних можливостей дитини; а шкільна зрілість – це стан її актуальних і реальних можливостей. Саме такий підхід створює необхідні передумови для повноцінного розвитку особистісних якостей майбутнього школяра, які сприяють його успішній навчальній діяльності [4].

З проблемою наступності навчання і виховання пов'язана проблема їх перспективності. Якщо наступність означає врахування рівня розвитку дітей, з якими вони прийшли до школи, опору на нього, то перспективність навчання і виховання полягає у визначенні пріоритетних напрямів підготовки дітей до школи. Наступність є передумовою спадкоємності навчання і виховання – врахування школою рівня знань, умінь і навичок дітей, їх подальший розвиток; перехід від навчально-ігрової до навчальної діяльності [4].

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне становлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше. Відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти освітній процес у початковій школі організовується за циклами, з урахуванням вікових особливостей фізичного, психологічного і розумового розвитку дітей 6-10 років. Перший цикл початкової освіти – адаптаційно-ігровий (1-2 класи); другий цикл – основний (3-4 класи). Це нововведення створює передумови поступового психологічно-комфортного переходу дитини від гри до навчання, які є провідними видами діяльності дітей відповідно дошкільного і молодшого шкільного віку.

Організація освітнього процесу на принципах наступності та перспективності забезпечить усебічний гармонійний розвиток самодостатньої, ініціативної, компетентної особистості на перших суміжних ланках системи безперервної освіти впродовж життя. Реалізація зазначених принципів у закладах дошкільної освіти і початковій школі полягає у забезпеченні єдності, взаємозв'язку та наскрізної узгодженості мети, змісту, методів, форм організації освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку [5].

Одну з ключових позицій у забезпеченні наступності і перспективності в освітньому процесі посідає зв'язок змісту дошкільної і початкової освіти. Він полягає у поступовості й послідовності реалізації чинних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку та освітньої програми для 1 класу початкової школи.

Проблеми наступності і перспективності мають декілька наукових аспектів. Зокрема, інформаційно-просвітницький аспект передбачає: визначення напрямів розвитку, освіченості та виховання дітей на кожній наступній сходинці освіти; ознайомлення з інноваційними

технологіями, освітніми програмами навчання та виховання обох ланок освіти (старша група дошкільного закладу та перший клас початкової школи) тощо.

Відповідно до основних ідей концепції Нової української школи та положень Державного стандарту початкової освіти з метою забезпечення наступності змісту та уникнення його дублювання в освітніх програмах дошкільної і початкової освіти рекомендується посилити розвивальну і виховну складові освітнього процесу, надати пріоритет соціалізації, моральному вихованню, формуванню мотивів пізнавальної діяльності тощо.

З метою реалізації такого аспекта наступності використовуються такі форми взаємодії педагогічних колективів: семінари-практикуми щодо обговорення програм, взаємний обмін лекціями, конспектами; робота творчих груп (вихователі старших груп, учителі початкових класів) тощо.

Психологічний аспект передбачає вивчення особливостей розвитку дітей на перехідному етапі; специфіки переходу від ігрової до навчальної діяльності; забезпечення психологізації освітнього процесу тощо.

Форми взаємодії педагогічних колективів: семінари, семінари-практикуми, тренінги (педагогічного спілкування, комунікативних умінь), проведення Інтернет-консультацій, вебінарів, спільна робота практичних психологів школи та дошкільного закладу тощо.

Методичний аспект включає взаємне ознайомлення з методами і формами навчально-виховної роботи в старшій групі дошкільного закладу та в 1-му класі школи; забезпечення наступності щодо методів та прийомів роботи з дітьми та ін. Цей аспект реалізується через взаємовідвідування вихователями та вчителями занять (уроків) із наступним спільним обговоренням, семінари-практикуми з певних методик; проведення спільних педагогічних нарад, виставок, конференцій; взаємоконсультування педагогами; обмін передовим педагогічним досвідом роботи тощо [4].

Практичний аспект спрямований на попереднє знайомство вчителів зі своїми майбутніми учнями; кураторство вихователями колишніх вихованців. Конкретними формами реалізації змісту цього аспекту є: проведення днів відкритих дверей у школі та дошкільному закладі; відвідування свят у школі (День знань, Свято букваря, останнього дзвоника); система відвідування: вчителями старших груп, спостереження за діяльністю дітей на заняттях та поза ними; бесіди з дітьми та їх вихователем; організація спільних проєктів, вернісажів, концертів, спортивних змагань тощо. [4].

Головна актуальна проблема сьогодення – встановити наступність на державному рівні між дошкільними закладами і початковою школою, а також визначити форми роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні заклади. Наукові основи цієї проблеми розроблено в дослідженнях Л. Виготського, Г. Костюка, О. Запорожця, Д. Ельконіна, В. Сухомлинського, О. Скрипченка, О. Савченко та ін. Сучасні вчені також окреслюють пріоритетні напрями наступності. Перший напрям – це узгодити мету на дошкільному і початковому шкільному рівнях. Основна мета дошкільної освіти – всебічний загальний розвиток дитини, визначений Базовим компонентом дошкільної освіти відповідно до потенційних вікових можливостей і специфіки дитинства як самооцінного періоду життя людини [1].

Основна мета освіти в початковій школі – продовжити всебічний загальний розвиток дітей, їх соціалізацію з урахуванням специфіки Нової української школи поряд з освоєнням найважливіших навчальних навичок у читанні, письмі, математиці тощо. Як у дошкільному закладі, так і в школі освітній процес повинен бути спрямований на становлення особистості дитини: розвитку її компетентності (комунікативної, інтелектуальної, предметно-практичної, соціальної, здоров'язбережувальної, мовленнєвої, ігрової, фізичної), креативності, ініціативності, самостійності, відповідальності, довірливості, волі і безпеки поведінки, самосвідомості і самооцінки.

Другий напрям – збагатити освітній зміст у початковій школі. На основі досліджень О. Савченко, О. Проскури, О. Кононко та ін. мова йде про введення в педагогічний процес різних видів дитячої діяльності творчого характеру (самодіяльних ігор, драматизацій,

технічного і художнього моделювання, експериментування, словесної творчості, музичних, танцювальних імпровізацій). Зміст навчання необхідно насичувати знаннями історико-географічного і краєзнавчого характеру, які б максимально активізували пізнавальні інтереси дітей, відповідали б їх потребам у практичній дії і формували почуття відповідальності за найближче оточення (ділянка школи, рослини на вулиці й у класі, оформлення приміщень) [5].

Важливе значення також має збагачення змісту уроків естетичного циклу, художньої діяльності як одного із засобів самовираження дитини, заснованих на її індивідуальному емоційно-образному баченні; про прилучення до національної художньої культури шляхом відвідування музеїв, виставок, майстерень художників, концертів, театрів, бібліотек. Наша мета – збагатити загальнокультурний розвиток дитини (розширити її інформаційний простір, виховати культуру сприйняття, почуттів, відносин, сформувати систему цінностей і переваг), а не тільки і не стільки її конкретні знання, що вона повинна відтворювати за вимогою вчителя.

Третій напрям – удосконалити форми організації і методи навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі. Сучасні наукові дослідження А. Богуш, О. Савченко та ін. вказують на необхідність відмовитися від жорстко регламентованого навчання в дитячому садку (статичних поз на заняттях, розташування столів у ряд за типом шкільного, відповідей за піднятою рукою тощо.). Також необхідно максимально забезпечити рухову активність дітей у школі на уроках фізкультури, великих перервах, а також у процесі позакласної роботи.

Важливо використовувати різноманітні форми навчання, що включають специфічно дитячі види діяльності на інтегративній основі, вихід за межі групи і ділянки, об'єднання по підгрупах, організацію діяльності кооперативного типу, циклічність і проектну організацію змісту навчання, що створює умови для використання самими дітьми наявного в них досвіду, а також забезпечити взаємозв'язок занять (фронтальних, групових) із повсякденним життям дітей, їхньою самостійною діяльністю (ігровою, художньою, конструктивною тощо).

Сьогодні необхідно створити сучасне освітнє середовище як у дошкільному закладі, так і в початковій школі, функціонально моделювальна зміст дитячої діяльності, більш широко використовувати методи, що активізують у дітей мислення, уяву, пошукову діяльність, тобто елементи проблемності у навчанні, дивергентні задачі, задачі відкритого типу, що мають варіанти “правильних” рішень. Останній метод особливо важливий для початкової школи, тому що тут переважають конкретні способи дії, що відповідають визначеним класам завдань. Сполучення задач відкритого і закритого типу – одне з умов активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку гнучкості мислення не тільки на заняттях по математиці, але і гуманітарного циклу.

У Новій українській початковій школі, особливо в адаптаційно-ігровий цикл (1-2 класи), необхідно використовувати ігрові прийоми, створювати емоційно-значимі ситуації, умови для самостійної практичної діяльності, коли діти можуть на основі наявних у них знань виявляти ініціативу, творчість, фантазію, відповідальність [3].

Велике значення має зміна форми спілкування дітей як на заняттях у дошкільному закладі, так і на уроках у школі; забезпечити дитині можливість орієнтуватися на партнера-однолітка, взаємодіяти з ним і вчитися в нього (а не тільки в дорослого); підтримувати діалогічне спілкування між дітьми; визнавати право дитини на ініціативні висловлювання й аргументоване відстоювання своїх пропозицій, право на помилку. Адже саме в процесі такого спілкування діти обговорюють загальну задачу, шукають способи її вирішення, розподіляють ролі, змінюють позиції (один пише, інший читає, третій перевіряє). У результаті кожен відчуває себе вмілим, знаючим, здатним (разом з іншими) справитися з будь-якою задачею.

Провідним акцентом в освітньому процесі як дошкільного закладу, так і початкової школи повинна стати діалогічна форма спілкування дорослого з дітьми, що сприяє розвитку в дитини активності, ініціативності, почуття власної гідності і самоповаги [3].

Якщо запропоновані напрями наступності будуть перетворені в дійсність, буде створений загальний сприятливий фон для розвитку дітей – фізичного, інтелектуального, емоційного – як у дошкільному закладі, так і в початковій школі, збережеться і зміцниться їх фізичне і психічне здоров'я. Останнє складає найважливішу задачу освіти, її основний результат. Але для цього буде необхідний комплекс організаційних заходів, розробка не тільки нових нормативних

актів, але і приведення у відповідність різних навчально-методичних посібників на основі Концепції Нової української школи.

Наступність забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. З одного боку, вона передбачає спрямованість освітньої роботи в дошкільному закладі на вимоги, які будуть пред'явлені дітям у школі, а з іншого – на опору вчителя на досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку; на здобуті в дошкільному закладі, сім'ї, знання, навички і досвід дітей; на активне використання їх у навчально-виховному процесі.

Наступність утворює простір для реалізації в освітньому процесі закладу дошкільної освіти і школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання і навчання, що сприяє зближенню умов виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Діяльність закладів освіти щодо забезпечення наступності має здійснюватися педагогічними колективами спільно і системно. Об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості забезпечить психологічно виважений та успішний для дитини перехід із попереднього рівня – дошкільна освіта, на наступний – початкова освіта. Завдяки цьому перехід до нових умов шкільного навчання здійснюється з найменшими для дітей психологічними труднощами. При цьому забезпечується комфортне їх уходження в нові умови, що сприяє підвищенню ефективності початкової шкільної освіти.

Наша стаття не претендує на всебічний розгляд проблеми щодо наступності дошкільної та початкової ланок освіти. Низка аспектів потребують подальших наукових розвідок, зокрема використання інноваційних технологій у підготовці дітей до школи, робота з дітьми, які не відвідують заклади дошкільної освіти тощо.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. 2012. №7. С. 4-19
2. Закон України "Про дошкільну освіту". Київ : Ред. ж. "Дошкільне виховання", 2001. 55 с.
3. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>. (дата звернення: 21.02.2019).
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. Київ : "Академія", 2015. 456 с.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2012. 506 с.

The article highlights the problems of succession in the conditions of the New Ukrainian school. The child's readiness to school as a system psychological-pedagogical formation, as a complex of basic areas of development of the child has been determined. It has been determined that succession is the consideration of the level of development of children in school, the resistance to it and further development. In the context of the ideas of the New Ukrainian school, the scientific aspects of the problem of succession have been revealed. In particular, it is informative-educational, methodical and practical, their essence and forms of realization have been shown. The informational-educational aspect provides: definition of directions of development, education and upbringing of children at each successive stage of education; familiarization with innovative technologies, curricula of education and upbringing. The psychological aspect involves the study of the peculiarities of the development of children in the transitional stage; provision of psychologization of the educational process, etc. The methodological aspect includes mutual familiarization with the methods and forms of educational work in the senior group of the pre-school and in the 1st grade of school. The emphasis is on harmonization of the goal of succession of both education links, on the creation of the educational environment, the use of modern forms and teaching methods that activate thinking, imagination, and search activity. The attention is drawn to the adaptation-game cycle of training at the New Ukrainian school, the comfortable entry into the new conditions in order to increase the efficiency of primary education.

Key words: pre-school education, primary education, New Ukrainian school, succession, directions of succession.